

негативного аспекту юридичної відповідальності визначається наслідками за соціально шкідливі діяння, позитивний аспект виражається у відсутності застосування до особи негативних санкцій, а натомість проявляється у відсутності негативних явищ за своєчасне виконання особою своїх обов'язків та можливе заохочення, як результат своєчасного виконання покладених на неї (особу) обов'язків.

Список використаних джерел

1. Самощенко И. С. Ответственность по советскому законодательству / И. С. Самощенко, М. Х. Фарукшин. – М. : Юрид. лит., 1971. – 240 с.
2. Явич Л. С. Право и социализм / Л. С. Явич. – М., 1982. – 176 с
3. Мироненко М. Б. Принципы юридической ответственности / М. Б. Мироненко: под ред. профессора Р. Л. Хачатурова. – Тольятти : ВУиТ, 2001.-202 с.
4. Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: за ред. проф. І. Безклубого. – К.: 2010.-Чис.У.-367с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О. Ф. Скакун [пер. з рос]. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
6. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах: монографія / [кол. авторів]: за заг. ред. Н. М. Оніщенко. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2009. – 216 с.
7. Ореховский А. И. Ответственность и ее социальная природа (методологический аспект) / А. И. Ореховский. – Томск: Изд-во Томск. ун-т, 1978.-С. 144–145.
8. Фаткулин Ф. К. Проблемы теории государства и права. Курс лекций. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1987. – 265 с.
9. Бабаев В. К., Баранов В. М., Толстик В. А. Теория права и государства в схемах и определениях : учеб. пособие. – М. : Юристъ, 2003. – 251 с.
10. Иванов А. А. Принцип индивидуализации юридической ответственности : теория и история вопроса : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства; История права и государства; История политических и правовых учений» / А. А. Иванов. – М., 1998. – 20 с.
11. Носкова Е. А. Позитивная юридическая ответственность : монография / Носкова Е. А. ; Под ред. : Хачатуров Р. Л. Тольятти : Изд-во ВУиТ, 2003. – 143 с.
12. Сыроватская Л. А. Трудовое право : учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению и специальности «Юриспруденция» / Л. А. Сыроватская. – М. : Высшая школа, 1995. – 254 с.

Доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Кривицький Юрій Віталійович

ПРАВОВА РЕФОРМА: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

В нас реформаторів – три сотні.

Реформи де? – напередодні¹

Перед кожною країною час від часу постає необхідність здійснення реформ у тій чи іншій сфері суспільного життя. Крім того, обов'язковими є такі етапи розвитку суспільства, коли виникає потреба в системних реформах, спрямованих на глибоку докорінну перебудову всіх сторін суспільної життєдіяльності. Така потреба може бути зумовлена різними чинниками, такими як духовний та інтелектуальний розвиток людства, зміна природних умов, науково-технічний прогрес, вплив світових процесів і

¹ Рибчинський Ю. С. Поїзд : поезії ; передм. Л. Танюка. Київ : Укр. письменник, 2005. С. 98.

міжнародних суб'єктів тощо. Протягом останнього століття саме реформи, а не природний відбір, визначали інституційні зміни в більшості країн. Вони визнані найкращим шляхом прогресивного розвитку суспільства. Навіть докорінні перетворення здійснюються за допомогою комплексу реформ у всіх основних сферах суспільного життя [1, с. 4, 101].

На теперішній час практично перед усіма країнами світу постало завдання проведення суспільних реформ, зокрема правової, з метою переходу до моделі сталого розвитку. У контексті світової реформаційної тенденції перетворення постсоціалістичного суспільства, докорінні зміни правовідносин, підвищення уваги до прав і свобод людини та громадянина, потреби зміцнення Української держави зумовили правову реформу як об'єктивну реальність. Так, правова реформа є актуальною категорією юридичної науки, що перетворюється на оціночне поняття, за допомогою якого слід вимірювати сутність і значення здійснюваних перетворень у галузі державно-правового будівництва в Україні в цілому, об'єднувати в єдине ціле все, що робиться в цій сфері як в центрі, так і на місцях.

Багатоаспектність природи правової реформи потребує теоретико-методологічного осмислення. Саме з цього приводу нині нагромадилися досить серйозні питання, від оптимального вирішення яких і залежатиме успішність здійснення правової реформи в нашій державі. Для характеристики правової реформи важливо визначити її місце в системі юридичних знань, окреслити її теоретичний образ і розкрити значення в загальному процесі пізнання державно-правових явищ. Завдання вітчизняної юридичної науки в галузі дослідження правової реформи полягає в тому, щоб узагальнити масив ґрунтовних знань, у якому мають знайти своє місце найбільш конструктивні ідеї та концепції, що пояснюють процеси і зміни, які відбуваються в Україні [2, с. 5 – 6].

Правова реформа, що має кінцевою метою створення основ правової держави, покликана вирішити значне коло питань, від яких багато в чому залежатиме правове забезпечення економічного, політичного і соціального розвитку суспільства. Перш за все, це проблеми забезпечення верховенства права в усіх сферах суспільного життя, підвищення рівня правової культури населення, суттєве поліпшення чинного законодавства, реформування судової системи, а також органів правопорядку [3, с. 1].

На думку Б.М. Топорніна, правова реформа передусім дозволяє «зверити годинники», співвіднести правовий розвиток, усю юридичну практику з обраними ідеалами та принципами, реально оцінити досягнуте. Адже в кінцевому рахунку всі реформи слугують головному суспільному інтересу – благу людини, яка повинна жити в умовах гарантованих прав і свобод, високого рівня культури, науки та освіти, матеріальної забезпеченості, миру і безпеки [4, с. 35]. Привертає увагу позиція Б.В. Малишева про те, що правова реформа є одним з найефективніших та іноді чи не єдиним можливим способом забезпечення належного стану телеологічних зв'язків між актами законодавства, що надто важливо для правових систем держав перехідного типу, до яких, безумовно, належить і правова система України. При цьому словосполучення «правова реформа» давно впевнено посідає одне з перших місць у рейтингу кількості згадувань у наукових і популярних юридичних виданнях [5, с. 254].

На сучасному етапі розвитку соціально-гуманітарних наук реформаторство розглядається як міждисциплінарна, комплексна проблема суспільствознавства, а реформа – міждисциплінарна сфера знань для таких наук як соціальна філософія, соціологія, політологія, соціальна психологія, культурологія та ін. У свою чергу представники науки державного управління ведуть мову про загальну теорію реформ, яка має зосередити увагу лише на суттєво важливих аспектах перетворення суспільних відносин як таких. У найрізноманітніших реформах спільним є два моменти: сутність реформи як специфічної форми перетворення суспільних відносин і технологія її проведення. Усе інше індивідуальне та неповторне, а тому має лише враховуватися при

плануванні реформи, виборі форми прояву її сутності та організаційному наповненні технології проведення реформи. Саме ці два аспекти (як свідчить історичний досвід) визначають результативність і невдачі: реформа є успішною, якщо перетворення (для певного суспільства) дійсно є реформою й якщо дотримується загальна для всіх реформ технологія її реалізації [1, с. 12]. Значне різноманіття реформістських перетворень суспільства дає підстави вважати предметом загальної теорії реформ не специфіку реформ (мету, персональну ініціативу, історичний фон, зміст реформаційних дій), а їх організаційно-політичну форму, технологію здійснення, типологію та структуру. Самостійними предметами цієї теорії могли б стати також організаційно-правовий генезис реформування і «хвилі» реформування (в тому числі й на міждержавному рівні). Ці процеси до того ж взаємопов'язані вже тому, що в основі багатьох реформ покладені запозичення, що передбачає в низці випадків хвилеподібне поширення низки однотипових явищ у часі та просторі [1, с. 13 – 14].

У свою чергу у вітчизняній правовій доктрині обґрунтовується новий комплексний науковий напрям на межі політичних та юридичних наук – теорія правових реформ – один з самостійних векторів пізнання закономірностей перетворення держави і права в перехідні періоди. Теорія правових реформ має всі ознаки самостійного комплексного наукового напрямку: предмет дослідження, методологічну базу, функції, зміст, особливості, зумовлені міждисциплінарним характером, хронологічні рамки, емпіричну основу і концептуальні начала [2, с. 72]. Заперечення правової реформи як особливого напрямку державної діяльності рівнозначне спростуванню ідей побудови демократичної, соціальної, правової держави, необхідності вдосконалення національної правової системи, підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин, посилення охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина, гарантій їх безпеки. Правом так чи інакше оформлюються, закріплюються всі види державної реформи, але правова реформа має свої особливості та власний зміст, вона відображає, визначає правовий розвиток країни. Оформлення правом інших видів реформи не скасовує правової реформи як самостійного юридичного явища [2, с. 189].

У найбільш абстрактному плані правову реформу описують в якості особливого соціального феномена, фрагмента правової дійсності стосовно зміни публічно-правових інститутів (О.І. Ющик); складової процесу демократичної трансформації українського суспільства (В.М. Селіванов); зміни норм-цілей системоутворюючих законів (Б.В. Малишев); форми проведення модернізації правової системи держави (Т.С. Подорожня); різновиду соціальної інженерної діяльності (О.О. Пучков) тощо.

Історіографічний аналіз загальнотеоретичних і галузевих юридичних праць дозволяє стверджувати, що правова реформа є предметом безпосереднього чи опосередкованого вивчення вітчизняних і зарубіжних дослідників: В.Д. Горобця, О.В. Бигича, В.М. Кампа, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, В.В. Лемака, Я.І. Ленгер, Л.А. Луць, Н.Р. Нижник, Н.М. Пархоменко, Н.В. Пильгун, П.М. Рабіновича, Р.А. Рябцева, Ф.М. Сафіна, В.О. Сердюк, О.Ф. Скакун, В.І. Шакуна та ін.

Проблематика правової реформи є загальним тематичним напрямом низки наукових теоретико-практичних конференцій різного рівня та масштабу, круглих столів і наукових читань, зокрема: «Державно-правова реформа в Україні» (м. Київ, листопад 1997 р.); «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 17 жовтня 2014 р.); «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 29 жовтня 2015 р.); «Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи» (м. Київ, 26 лютого 2016 р.); «Правова реформа: концепція, мета, впровадження» (м. Київ, 23 листопада 2017 р.).

Провідні наукові фахові видання з юридичних наук традиційно містять інформаційні рубрики, присвячені правовій реформі, її видам, напрямам, а також іншим реформаційним (трансформаційним, модернізаційним) процесам державно-правової

дійсності в Україні. Наприклад, постійним розділом юридичного журналу «Право України» з 1994 р. є рубрика «До судово-правової реформи» («Судово-правова реформа»). У свою чергу збірник наукових праць «Вісник Національної академії правових наук України» в різних роках і номерах включав такі рубрики: «Питання правової реформи в Україні», «Методологія дослідження правової реформи в Україні», «Реформування держави і права України», «Адміністративна реформа в Україні» та ін.

Підвищений інтерес до історико-теоретичної та методологічної динаміки технологій проведення реформ обумовлюється спробами раціонального управління соціальною динамікою. Разом з тим, рівень дослідженості того чи іншого феномена, в тому числі правової реформи, потрібно визначати не лише за кількістю присвячених йому публікацій – монографічних праць, дисертацій і наукових статей, хоча і цей показник є важливим. Так чи інакше, увага наукової спільноти до того чи іншого явища трансформується в певний результат через «перехід кількості в якість». Не менш важливою є здатність юридичної науки переконливо відповісти на питання стосовно природи досліджуваного явища, його місця та ролі, будови, функцій у певній системі координат [6, с. 137].

У розрізі останнього зауваження доводиться констатувати відсутність єдиного теоретико-методологічного бачення природи правової реформи, його невідповідність сучасним запитам юридичної науки і практики. Так, низка загальнотеоретичних аспектів правової реформи потребує комплексного осмислення в контексті розроблення однойменної теорії. Зокрема перспективними векторами пізнання теоретичного образу правової реформи є дослідження її сутності, змісту, філософії, ідеології, мети (цілей), принципів, видів (напрямів), функцій, суб'єкта, об'єкта, технології, ефективності реалізації, зарубіжного досвіду, співвідношення (взаємозв'язку та взаємодії) з іншими поняттями і категоріями загальної теорії держави та права, такими як «державна політика», «правова політика», «механізм правового регулювання» тощо. Однак першочергово слід подолати термінологічну невизначеність (плутанину), що має місце під час вивчення сутності та змісту правової реформи і проявляється в оперуванні вченими різними юридичними поняттями як-то: правова реформа, державно-правова реформа, правова реформа політичної системи, реформа правової системи, правна реформа, реформа у сфері права, реформа права, реформа системи права та ін. Наприклад, О.І. Ющик послідовно відстоює позицію про тотожність понять «правова реформа» та «державно-правова реформа». До того ж, потрібно відмежувати правову реформу від правової трансформації та модернізації.

Водночас правову реформу та пов'язані з нею види (форми) реформаційних процесів уже традиційно використовують для підвищення значимості та своєчасності наукових студій різних державно-правових явищ, приміром, тлумачення правових норм (І.Ю. Настасяк), принципів права (А.М. Колодій), громадянського суспільства (Н.В. Філик), процесуального права (І.В. Атаманчук, О.О. Сидоренко), правозастосовної діяльності (Т.С. Март'янова), джерел права (Н.М. Пархоменко) та ін.

Отже, правова реформа є важливим предметом дослідження сучасної юридичної науки та/або ключовим і найбільш поширеним чинником актуалізації вивчення інших державно-правових явищ і процесів. Змістова різноманітність підходів до інтерпретації правової реформи зумовлює існування відмінних її дефініцій, кожна з яких є результатом опрацювання певного аспекту правової реформи й жодна з них не є перешкодою для можливості існування всіх інших. Актуалізація проблематики правової реформи зумовлена як власне пізнавальними завданнями сучасної загальнотеоретичної юридичної науки, так і практичними потребами, викликами новітнього етапу праводержавотворення в Україні. Узагальнений концепт теоретичного образу правової реформи як форми істотних, прогресивних правових змін, перевлаштування права (правової системи, системи права, системи законодавства) є ядром теорії правової реформи як комплексного наукового міждисциплінарного напрямку пізнання загальних і

специфічних закономірностей і випадковостей зміни (перетворення) права та держави в перехідні періоди їхнього розвитку.

Список використаних джерел

1. Михненко А. М., Макаренко Е. М., Кравченко С. О. Управління якістю суспільних реформ : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2009. 192 с.
2. Ленгер Я. І. Реформування правової системи України як засіб підвищення її ефективності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 215 с.
3. Горобець В. Д. Правовая реформа в Российской Федерации: состояние и перспективы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 1992. 19 с.
4. Топорнин Б. Н. Правовая реформа и развитие высшего юридического образования в России. *Государство и право*. Москва, 1996. № 7. С. 34–52.
5. Малишев Б. В. Правова система (телеологічний вимір) : монографія. Київ : Дакор, 2012. 364 с.
6. Крижановський А. Ф. Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2009. 469 с.

**Слухач Навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Кузнєцова Олександра Сергіївна**

ФІНАНСОВО-АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У сучасних умовах фінансова система України формується за європейським прикладом. У зв'язку з цим є необхідним дослідження її основних теоретичних і практичних положень, проблем і перспектив з урахуванням європейського вектору. Саме стабільність держави у економічному секторі виступає важливою передумовою її економічного розвитку та зростання суспільного добробуту. Окремі аспекти фінансових правовідносин, як складовий елемент фінансової системи та врегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків з приводу формування, розподілу (перерозподілу) і використання коштів публічних грошових фондів, були предметом дослідження вчених-правознавців В. І. Ієрусалимов, О. М. Бандурка, О. П. Гетманець. Проте, не приділялось належної уваги аналізу особливостей фінансових правовідносин в Україні в умовах євроінтеграції.

Держава за допомогою правових норм впливає на відносини у сфері фінансової діяльності, в результаті чого виникають, змінюються і припиняються фінансові правовідносини. Учасники цих відносин виступають як конкретні носії прав і обов'язків, установлених правовими нормами [3, с. 62]. Фінансово-правові відносини є юридичною формою прояву і закріплення фінансових відносин. Об'єктом фінансових правовідносин є публічні грошові фонди, з приводу формування, розподілу та використання яких і виникають фінансові правовідносини. Головним публічним фондом в Україні є Державний бюджет, другим за розміром – Пенсійний фонд [3, с. 63]. Суб'єкти фінансових правовідносин – це учасники цих відносин. Фінансові правовідносини в механізмі правового впливу на публічні фінанси виконують певні функції: 1) вказують на коло осіб, на яких у конкретний час поширюється дія фінансово-правової норми; 2) закріплюють конкретну поведінку учасників фінансових правовідносин у галузі формування, розподілу й використання фондів коштів держави й місцевого самоврядування; 3) є умовою для можливості приведення в дію юридичних засобів забезпечення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників фінансових відносин [2, с. 43-44].